

ЦВЕТОВЕТЕ В БЪЛГАРСКАТА ТОПОНИМИЯ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ ЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ)

Мая Влахова-Ангелова

Резюме. Цветовете в топонимията отразяват физическите характеристики на обектите и спомагат за тяхната идентификация. Често пъти те са израз на абстрактното наивно мислене на езиковите носители, като се асоциират с различни представи и понятия, напр. *добро, лошо, страх, благополучие*, или представляват отражение на древна знакова система. Чрез прилагане на когнитивен и семиотичен подход се анализира семантиката на отделните цветоозначения и се описват всички техни буквални и преносни значения, като по този начин се очертават семантичните полета на всеки отделен термин за цвят в топонимията. Паралелно с това се прави детайлен езиков анализ на цветовата терминология с оглед на старинността на лексикалните единици, техните диалектни особености и пр.

Abstract. Colour terms in toponymy reflect physical features of objects and thus help to identify places. Colours in toponymy often express abstract naïve thinking of language users, since they stand for conceptual notions such as *good, evil, fear, prosperity* etc. Both cognitive and semiotic approaches have been applied in order to reveal semantics of colour terms in Bulgarian microtoponymy. Analyses show that in toponymy as well as in language colour terms *black, white* and *red* occur most often and they have very many different meanings (both literal and figurative). In addition, Bulgarian toponymy has preserved many archaic features regarding colour terminology, such as old Slavic lexemes, which cannot be found in today language.

Keywords: colour terms, toponymy, semantics, archaic lexemes, dialect features.

1. Въведение

Връзката *цвет* и *език* е комплексен проблем, чието разглеждане излиза извън рамките на чистата лингвистика и предполага далеч по-широка перспектива и използването на множество интердисциплинарни методи. Преди повече от 40 години – през 1969 г. – се появява книгата на Бърлин и Кей, която е повратна точка в изучаването на цветовете. Това далеч не е първият труд,

който се опитва да даде отговори за същността на цветовете. Философската мисъл се занимава с тези проблеми от Античността насам. Бърлин и Кей обаче анализират термините за цвят в контекста на културата и антропологията. Проучвайки наименованията на цветовете в 20 различни езици и сравнявайки данните, авторите достигат до изводи, които обобщават в новаторска теория за *основните цветове*. Тази теория предизвиква разгорещени дискусии. В резултат на тези научни полемики в момента е налице значително натрупване в областта на теорията за цветовете, както и множество емпирични изследвания върху конкретни езици и култури¹.

Българската наука не изостава от световните тенденции и също има своите приноси в тази област на знанието. Натрупан е значителен ресурс въз основа на провежданите повече от две десетилетия изследвания. Най-съществен принос българската хуманитаристика има в областта на семиотиката на цветовете – тема, която е системно разработвана от М. Алмалех. Като изследва функцията и значението на цветовете в езика, фолклора и културата, той достига до изводи, които синтезира в своя *теория за цветовия език* (Алмалех 2006б). Нещо повече, проучванията на М. Алмалех излизат извън рамките на българския език и фолклор и се домогват до обобщаващи анализи за семантиката на цветовете на сакрално равнище, базирани на материал, извлечен от старозаветните свещени писания (Алмалех 2006а). Изследвайки внушенията на термините за цвят и предметите еталони за цвят в Петокнижието, авторът сравнява оригиналния текст на иврит и неговия превод на български език, като по този начин се стреми да представи различията и приликите при изграждането на картината на света в двата текста посредством цветовете.

С оглед на настоящата работа все пак по-специално внимание заслужават разработките, посветени на цветовете в българския език, фолклор и култура. Българските термини за цвят са проучвани нееднократно от гледна точка на тяхната етимология, семантика, прагматика, диалектни особености, а също и в етнолингвистичен аспект (Ханегрефс 1980, Райчева 2003, Хил 2008, Тодорова 1987, Александрова 2007, Петрова 2009)². Тези анализи са добра отправна точка на настоящата работа, тъй като разглеждат редица аспекти на проблематиката, които засягат и топонимията.

2. Цел на изследването

Настоящата работа се насочва към един слабо изследван аспект на връзката *цвет* и *език* – цветовете в българската топонимия. Топонимията, сводът от имена, които назовават заобикалящия ни свят, е неизчерпаем източник на

---

¹ Ценен критичен анализ на езиковедската литература, посветена на цветовата терминология, прави М. Алмалех (Алмалех 2006а: 349–352).

² На някои от цитираните съчинения ще се спра по-подробно по-нататък в изложението.

информация както за обкръжаващата ни природа, така и за самите нас – хората, създали названията. Често пъти тези имена съдържат множество сведения за облика и характера на околността, тъй като по своята същност те са описания на обектите. Нещо повече, те са част от културната памет на общността, тъй като чрез тях може сравнително лесно да се реконструира историята, бита, културата и религията на техните създатели. Българската топонимия представлява огромен корпус от имена на различни природни географски дадености, както и на обекти, създадени от човека: от названия на планини и реки, през имена на селища и улици, до имена на малки кладенци или самотни кръстове. Тя изобилства от названия, съдържащи цветове. Назоваването на места, селища и води чрез цветове е естествен механизъм, породен от самата същност на цветовете, които имат важна роля за идентификацията на обектите и за тяхното разполагане в пространството. При това, както отбелязва Монд (2012), съществена част от нашето възприятие на заобикалящия ни физически свят се основава на разграничаването на обектите според техния цвят. Ето защо от най-древни времена до днес хората наричат обкръжаващите ги природни дадености с имена, указващи техните цветове: *Родопи, Бели и Черни Лом, Вранащица, Червения блок*. Един бегъл поглед върху българската топонимия показва, че тези имена са твърде разнородни и интересни, но те все още не са проучени цялостно като отделен клас названия.

Ето защо една от задачите на тази работа е да се опишат, систематизират и анализират термините за цвят, срещани в българската топонимия. Това ще даде отговор на множество важни лингвистични въпроси: какви видове термини (според техния произход) се срещат, има ли архаични и диалектни лексеми със значение на цвят, какви са най-често срещаните видове топоними, съдържащи цветове, каква е честотата на отделните термини. В тази връзка от съществуващата база данни на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (ИБЕ) бяха ексцерпирани топонимите, съдържащи термини за цвят, и бяха подложени на структурен, етимологичен и семантичен анализ.

Друга, не по-малко важна задача на това изследване е да се проучат термините за цвят в топонимията с оглед на тяхната семантика и да се проследят всички възможни значения, с които те се срещат. Добре известно е, че в езика цветовете твърде често се употребяват със свои преносни значения. С други думи, те имат значение за „нецвят“. Това дава основание да се допуска, че и в топонимията цветовете биха могли да имат подобна роля. В подкрепа на това предположение е и фактът, че в географските названия се отразява „огромна информация за световъзприемането на местните жители през вековете“ и „образното виждане на номинаторите“ (Пернишка 2011: 33). Във връзка с това настоящата работа си поставя за цел да бъдат потърсени доказателства за наличието на подобни употреби на термините за цвят в топонимията. Анализът на тези имена би могъл да даде отговор на въпросите доколко употребата на цветовете в топонимията е проява на асоциативното мислене на езиковите носители и как абстрактното наивно мислене е отразено в топонимията.

3. Обект на изследване

Настоящата разработка е част от многогодишен проект на секция „Приложна ономастика“ на ИБЕ за създаване на електронна база данни на микротопонимията от Западна България. Към момента базата съдържа около 70 000 единици. Това количество ономастичен материал дава множество възможности за обобщаващи изследвания върху неразработени до момента проблеми на българската топонимия. Използваният за анализ ономастичен материал е ексцерпиран главно от електронната база данни на микротопонимията на ИБЕ, както и от някои публикувани топонимни проучвания от територията на Западна България. За нуждите на изследването беше проучен топонимен материал, който наброява няколко хиляди названия. Всички анализирани оними съдържат означения за цвят, напр. *Белата долчина, Модрио вир, Ръждавъци, Сивец, Синята мрътвина, Червенухата, Чернота*. Имената, включени в разработката, са от територията на бившите околии: Белослатинска, Берковска, Благоевградска, Босилеградска, Ботевградска, Брезнишка, Врачанска, Годечка, Гоцеделчевска, Дупнишка, Кулска, Кюстендилска, Ломска, Монтанска, Пернишка, Радомирска, Разлошка, Самоковска и Софийска. Изследването се ограничава в рамките на Западна България поради няколко причини. На първо място, ИБЕ в продължение на десетилетия работи върху събирането и проучването на топонимията именно от Западна България и секция „Приложна ономастика“ разполага с вече събрания и обработен материал. На второ място, топонимията от Западна България се отличава със своя архаичен характер. В нея са запазени множество старинни названия, които съхраняват редица древни черти на езика и мисленето. Това предполага, че там вероятно са отразени и някои изконни механизми за назоваване на обектите. Анализът на тези оними ще даде представа дали и доколко цветоата символика играе роля за изграждането на картината на света на дадена общност и на българите като цяло. На последно място, топонимията на Западна България е предпочетена като обект на изследване, тъй като в нея преобладават домашните названия със славянски произход.

4. Видове топоними, съдържащи термини за цвят

Както вече беше споменато, за нуждите на изследването бяха ексцерпирани множество топоними, съдържащи обозначения за цвят, които бяха подложени на детайлен анализ. Наблюденията показват, че тези имена са изключително разнородни от гледна точка на видовете обекти, които назовават. Сред тях се откриват трите основни категории топоними: водни имена (ВИ), селищни имена (СелИ) и местни имена (МИ), и съответните им подкатегории. Преобладаващата част от имената, съдържащи термини за цвят, са микротопоними (имена на малки обекти, известни сред дадена общност) – *Белата земя, Зеленище, Синище, Црвена круша, Църна локва*. Срещат се обаче и

немалък брой макротопоними (имена на значими общоизвестни обекти) като река *Бели Искър*, връх *Мургаши*, град *Бяла Слатина*.

4.1. Селищни имена (названия на градове, села, махали, колиби)

Анализът разкри относително малко СелИ, съдържащи термини за цвят. Най-често срещаните ойконими са названия на села, но има и някои редки имена на градове и махали. Този механизъм за назоваване не е характерен за селищата, тъй като те не са природни дадености и цветът рядко е схващан като техен основен отличителен белег. Селищата са обекти със сложна пространствена структура и се отличават с постоянна социокултурна динамика. Ето защо мотивите за техните имена най-често се свързват със социалната и културната среда и отразяват най-често произхода на населението, практикуваните там занаяти, поминъка на населението или се свързват с имената на видни жители или основоположници на селищата; по-рядко – със събития или важни постройки. В най-ново време пък преобладават т.нар. възпоменателни названия, чиято мотивация не е продиктувана от назовавания обект, а от външни, най-често социално-политически фактори.

Анализът на ексцерпираните ойконими, съдържащи термини за цвят, показва, че те могат да бъдат разделени в две групи според произхода си: първични и вторични имена, като първата група е по-малобройна. В голямата си част СелИ, съдържащи термини за цвят, са пренесени топоними от други географски обекти. Най-често това са природни дадености, които се намират в близост до селището: извор, река, бряг и пр.³:

Бели брод, Бели извор, Бело поле, Мургаши, Ръждак, Ръждавица, Цървени град, Цървен дол, Цървена ябука, Цървеняно, Църнощица, Червени брег.

Значително по-рядко в топонимията на Западна България се срещат първични СелИ, в чиито състав има цветоозначения. Теренните проучвания обаче показват, че при този тип ойконими цветът не служи за указване на някаква действителна характеристика на мястото, а изпълнява дистинктивна функция за разграничаване на един обект от друг⁴. По този начин двата топонима се противопоставят един на друг и образуват т.нар. бинарна опозиция. Д. Михайлова също изследва това явление, като привежда примери за следните двойки ойконими, съдържащи цветове: *Бели брод – Люти брод* (пренесени от хидроними), *Красногор – Черногор*, като обобщава, че „полярните атрибути, изграждащи бинарните опозиции в топонимията, невинаги встъпват със своите собствени лексикални значения“ (Михайлова 2013: 67–71).

---

³ На този тип пренасянния на названия се спират А. Чолева-Димитрова (2002) и Д. Михайлова (Михайлова 2012: 63–68).

⁴ Тази употреба на цветовете в микротопонимията е разгледана и по-нататък.

На последно място като количество са СелИ, съдържащи термини за цвят, които са действително мотивирани от външния вид на обекта: *Зелениград*, *Зелен град* – поради наличието на много растителност, *Пепелаиш* (*Пепелеш*), *Пепеливчанье* – заради цвета на почвата.

4.2. Местни имена

Най-многобройната група оними, съдържащи термини за цвят, са местните имена. На територията на Западна България се срещат множество примери за такива топоними, назоваващи всевъзможни географски обекти и природни дадености. Точно тези имена, с които се назовават важните за дадена общност топоси, изпълват пространството със смисъл. Създадени от същата тази общност, те отразяват начина, по който нейните членове виждат света около себе си и пресъздават своите възприятия чрез езика. Вече стана ясно, че цветовете играят важна роля за идентификацията на обектите и са съществена част от възприятието ни за света. Следователно термините за цвят в топонимията осъществяват връзката между пространствения образ и звуковия комплекс, наречен име. Понякога тази връзка е непосредствена и цветовете запазват своето основно значение. В много случаи обаче поради факта, че „топонимичната номинация се базира не само на индивидуалните признаци на денотата и процесът широко използва преноси на названия и преосмисляния“ (Михайлова 2013: 80), термините за цвят се употребяват фигуративно, като изразяват богата гама от значения. Тези преносни значения в топонимията трябва да бъдат разглеждани в тясна връзка с фигуративните употреби на цветовата терминология в езика въобще.

4.2.1. Названия на местности (ниви, ливади, пасища, гори и пр.)

Бела круша, Белец, Белош, Бело вървище, Бел град, Бел орешак, Белио дрен, Белио камен, Бела трева, Белото врълище, Белеиш; Враница, Врано краище, Врания чукар; Жълта круша, Жүти камен; Жълтиляко; Зелената ливада; Зелен грош, Зелени горки, Модрил, Синек, Синьо буче; Мурговица, Сивяк, Сури дол, Сери влък; Червенак, Червена пърсъ, Червена поляна, Цр(ъ)вено лице, Червено присое, Червенак, Червеницата, Червенухата, Червенуша, Цървена земя; Ръждевница; Чърнио слог, Черна орница, Черна трева, Черни пень, Черното трънъе.

4.2.2. Названия на планини и планински части (ороними)

Бело бръдо, Бела кобила; Жълта стяна, Жълтата заредка, Жълтата хума; Зелена глава, Зелена грамада, Зелени дел; Мургаиш; Модри камик, Синио камен, Синя глава; Сива грамада, Сиваците; Ръждавица; Червен петел, Червен венец, Червен лиляк; Черна гора, Черни връх, Черноглав, Църней (Черней), Църноок, Цървен камен.

4.2.3. Водни имена (названия на реки, езера, потоци, блата, извори, кладенци, чеими и пр.)

Хидронимите са другият многоброен клас топоними, съдържащи термини за цвят. Анализът на ексцерпирания материал показва, че голяма част от тези названия са доста стари, но това е характерно за хидронимията като цяло.

Бела, Бела вода, Белото кладенче, Белата пишура, Белата чеима; Вранащица; Жълтата бара; Зелена бара, Зелен дол, Зелената локва; Модрето, Модреняко, Модрио кладенец; Синята бара, Синия вир, Синио дол, Синята водица, Синьото езеро, Синьовец, Синявецо; Сивио кладенец, Сивака, Сивата вода; Серин дол; Червена ряка, Червена бара, Червени дол, Червена локва; Ръждава бара, Ръждавџ, Црџно блато, Црџна локва, Црџна река, Черна, Черна река, Черни извор, Черни дел, Черналка, Чернатовец, Чернел, Черниевец, Черното пишурче, Чърнила.

4.3. Названия на пътища и пътни съоръжения

Белиа мост, Белиа път, Марапутина, Червениа път, Червен път за Връголия, Червеното връвище, Чърния мост, Черния път за Милчина лџка.

4.4. Названия на култови обекти (църкви, манастири, оброчища)

Белиа камик, Серев кръст, Черни гроб, Черни манастир.

5. Термините за цвят в българския език и в българската топонимия

Съвременният български книжовен език разполага с широка гама обобщения за различни цветове и техните нюанси. В по-голямата си част, както е добре известно, те са прилагателни имена: *зелен, бял, син, лилав, розов, рубинен, тюркоазен, пепелив, синьо-зелен* и пр. Някои изследователи обаче причисляват към термините за цвят и глаголи и глаголни форми (причастия и деепричастия) със значение, свързано с придобиването на даден цвят: *червенея, позеленявам; червенеяйки, зеленеейки; позеленял, изчервен, червенеяещ* (Алмалех 2006). Българските диалекти обогатяват още повече този списък с термини, тъй като в тях се откриват немалко обозначения за цветове, които остават извън съвременната книжовна норма, напр. *барз, барзав, бардз, бардзив, бардзав* – диал., 'пепеляв, сив'; *кулест* – диал., '(за кон) с жълтеникав, жълто-червен косъм'; *морен, мор, моралия, морничкин, моров* – диал., 'морав, виолетов'; *плав* – диал., 'бежов, белезникав', 'сив, пепелив'; *сер, сяр* 'пепелив, сив'.

Според наложилата се вече в научната литература практика термините за цвят се делят на основни и неосновни (вторични, сложни)⁵. Тази традиция

⁵ Първоначално се противопоставят *основни* и *неосновни термини за цвят* (Бърлин, Кей 1969). През 90-те години на ХХ в. Кейсон предлага означенията *основни* –

води началото си от теорията на Бърлин и Кей, изложена в тяхната книга *Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution* (1969). Нейните автори твърдят, че термините за цвят са универсални концепти и че всеки език притежава не повече от 11 основни термина за цвят, които възникват в точно определен ред – бял, черен, червен, зелен, жълт, син, кафяв, лилав, розов, оранжев и сив. Останалите цветове като бежов, резедав, цикламен се определят като неосновни (вторични). Тази теория търпи редица критики и поражда големи научни полемики. Самата класификация на термините обаче се оказва удобна и се е наложила в научната литература, затова и нашето изследване ще се придържа към това разделение на цветовете на основни и неосновни.

Прилагателните имена за цвят в съвременния български книжовен език са детайлно анализирани в едно езиковедско проучване, проведено от Е. Тодорова (1987), където са класифицирани с оглед на своята семантика. Разгледани са както техните основни лексикални значения, така и техните преносни употреби, въз основа на които са представени ключовите мисловни модели за пренос на значение – метафората и метонимията. В споменатия труд се анализира обширен списък от прилагателни имена, разделени в три категории според тяхната семантика, както следва:

1) „Прилагателни имена, които съдържат в номинативните си значения признака за цвят в чист вид – без допълнителни семантични компоненти: ален, алест, бежов, блед(ен), бозав, бял, вакъл, виолетов, вишнев, вран, грив, дорест, жълт, зелен, карминен, кафяв (кафен), кестеняв, котлен, кремав, кулест, лазурен, лилав (лилов), лимонен, модър, морав, мургав, охров, оранжев, пембен, пепеляв, портокален, порфирен, пурпурен, пъстър, резедав, риж (рижав), румен, рус, сив, син, смугъл, сур, ултрамаринов, фрезов, чакърест, червен, чер(ен), шарен – общо 48“ (Тодорова 1987: 99).

2) „Прилагателни, съдържащи в номинативните си значения цветовия признак заедно с някакъв друг семантичен компонент“, напр. *златист, сребрист, смолен* (Тодорова 1987: 100).

3) „Прилагателни, в семантичната структура на които се открива преносно значение за цвят“, напр. *бронзов, маслинен, розов, гълъбов, кървав* (Тодорова 1987: 100–101).

Както става ясно от приведените цитати, в съвременния български книжовен език има повече от четиридесет термина за цвят в тесния смисъл на думата, т.е. лексеми с основно значение за цвят⁶. Към тях би следвало да се

вторични термини за цвят (Кейсон 1990 по Стайнвал 2002). Тъй като *вторични термини за цвят* е подвеждащ израз, който би могъл да се разбира двояко и като производни названия на цветове (червеникав, розовичък), някои изследователи предпочитат определението *сложни термини за цвят* (Стайнвал 2002: 31).

⁶ Към настоящия момент този списък е набъбнал още, тъй като с развитието на новите технологии и най-вече на компютърния дизайн се появи нуждата от названия на множество нюанси на основните цветове. Тези означения, създадени на чужда почва, навлизат директно в съвременния български, напр. маджента, марун, нейви и пр.

добавят и някои диалектни названия на цветовете: *барз*, *брожгиен* 'червен с кафяв оттенък', *грив*, *кникат* 'червен', *плав*, *ряшниково* 'лимоненожълто', *сер*, *турунджу* 'оранжев' и др., за да се получи по-пълна картина за разнообразието от термини за цвят в българския език⁷. Настоящото изследване се фокусира върху анализа тъкмо на термините за цвят в тесен смисъл. Това не означава, че в топонимията не се срещат названия, съдържащи цветови означения от типа *златист*, *гълъбов*⁸ и пр., но те не са обект на това проучване. За разлика от труда на Е. Тодорова, която изключва някои диалектни, остарели и преминали в пасивния запас на българския език прилагателни (Тодорова 1987: 100), изследването на топонимния материал, напротив, държи сметка за всички видове названия на цветовете, независимо дали са диалектни, архаични или изчезнали от съвременния език.

Наблюденията над ексцерпирания материал разкриват, че в топонимията на Западна България се срещат следните термини за цвят: *барз*, *бял*, *вран*, **гал*, *жълт*, *зелен*, *модър*, *мор(ен)*, *мург(ав)*, *пепел(ив/яв)*, *плав*, *риж(д)*, *ръждив*, **руд*, *румен*, *сер (сяр)*, *сив*, *син*, **смед (смяд)*, *смугъл (смаг)*, *сур*, *червен*, *чер(ен/ян)*. Както се вижда, всички 11 основни термина за цвят присъстват. Самите лексеми са интересни от лингвистична гледна точка, тъй като са твърде разнородни. В голямата си част те са славянски по произход⁹. Изключение представляват: *барз*, *мор*, *мург(ав)* и *сур*¹⁰. С оглед на съвременното състояние на езика ни някои от термините за цвят са диалектни, други са архаични, трети имат много тясна употреба и ограничена съчетаемост. Част от тези лексеми към днешния момент се срещат само в устойчиви словосъчетания или сложни думи като *вран кон*, *сур елен*, *гривоок*. Някои от означенията за цвят, откривани в топонимията, са вече остарели и са изместени от по-нови заемки от чужди езици, напр. *бежов* вместо изконно славянското *плав* 'светложълт, бежов'.

5.1. Диалектни особености на термините за цвят в българската топонимия

Топонимията на дадена област, както е добре известно, отразява диалектните особености на съответния говор на фонетично, морфологично и лексикално равнище. Западна България, която е обект на изследване в настоящата работа, е обширна територия, включваща множество диалекти. Те от своя

⁷ Още диалектни термини за цвят в българските говори привежда Сн. Александрова (2007).

⁸ В това число влизат и някои означения от турски произход като *чакър*, *чакърест* < тур. *çakır*, 'сивоок, пъстроок' (ПРОДЛ 1974: 556).

⁹ Етимологични бележки за наименованията на цветовете в българския език дават Ст. Младенов (1941), Н. Ханегрефс (1980), М. Рачева (2003), БЕР.

¹⁰ За етимологията на тези термини за цвят виж БЕР и Ст. Младенов (1941).

страна се отличават съществено един от друг по редица свои особености, така че топонимите, анализирани тук, представляват съвкупност от разнородни в диалектно отношение названия. Тези диалектни различия проличават много ясно при термините за цвят.

5.1.1. Диалектни фонетични особености на термините за цвят

Част от наименованията на цветовете съдържат в своя фонетичен състав елементи, които са емблематични за принадлежността на конкретна лексема към даден говор, напр. групи *ръ/лъ* и *ър/ъл*, наследници на стб. групи *рѣ / лѣ*, *ѣр / ѣл* и на сричкотворните *р* и *л*; група *ѣръ-*, както и праслав. *dj. Западните български говори не са еднородни по отношение на застъпниците на споменатите елементи и това е причината в топонимията на Западна България да се наблюдава голямо разнообразие от фонетични варианти на книжовните лексеми *жълт*, *червен*, *черен*, *риж(д)*, *ръждив*. По традиция топонимията в България се изследва по околии, като част от всяко топонимично проучване е анализът на диалектните особености на говора, присъщ за дадената околия. Всички тези наблюдения, както и съответните диалектоложки изследвания, предоставят детайлна информация за конкретните характеристики на даден говор. По отношение на интересуващите ни тук споменати по-горе лексеми Българският диалектен атлас (БДА) дава обобщена картина за разпространението на вариантите им в различните български говори.

Застъпниците на старобългарската група *ѣръ-*, която влиза в състава на *ѣръвнѣ* > *червен* и *ѣрънѣ* > *черен*, са разгледани на карта Ф 161 (БДА 2001: 219). От нея става ясно, че българската езикова територия се разделя на две по отношение на типа съчетание, което се явява на мястото на старобългарското *ѣръ-*. В по-голямата част от западните територии е развито съчетанието *ѣър-* (с множество варианти на изясняване на стб. ерова гласна). В някои северозападни диалекти обаче се среща и съчетанието *чер-*.

Според данните, изследвани тук, топонимията на Западна България отразява следните варианти на книжовните лексеми *червен* и *черен*:

червен: *Червен брег*, *Червен лиляк*, *Червен венец*, *Червен петел*, *Червена поляна*, *Червения блок*, *Червено присое*, *Червената земъ*, *Червенак*, *Червеница*, *Червенуша*, *Червениците*

цръвен: *Цръвена круша*, *Цръвена могила*, *Цр(ъ)вена мр(ъ)твин*

цървен: *Цървен(и) брег*, *Цървен дол*, *Цървеница*, *Цървеицица*, *Цървени рас*, *Цървеня*

црвен: *Црвена ябука*, *Црвени брегове*, *Црвени рид*

цвен: *Цвени брег*, *Цвени брегове*, *Цвени рид*, *Цвеница*, *Цвеняк*

чер(ен/ян): *Черна*, *Черни дел*, *Черни извор*, *Черно бръдо*, *Черна река*, *Черна орница*, *Черналка*, *Черните дупки*, *Черното пишурче*, *Черян дол*

чърн: *Чърнила*, *Чърнио слог*, *Чърния мост*

црън: *Цр(ъ)ни вр(ъх)*, *Цръната скала*, *Цръно блато*, *Цръняко*

църн: *Църна гора, Църна локва, Църни поток, Църно лозье, Църнел, Църнка*

црн: *Црната трава, Црни вр, Црни дол, Црни камик, Црните каменье, Црньел.*

По отношение на стб. -лъ, запазено в *жълт*, разнообразието от варианти е значително по-голямо, както става ясно от карта Ф 152 (БДА 2001: 210). Българските говори могат да се разделят на пет типа според съчетанието -ъл. Най-голямата част от западните български диалекти са развили следните три варианта: ъ – жът, ъл – жълт, жалт, жолт (с множество различни изяснявания на стб. ерова гласна) и у – жут. Все пак в някои северозападни говори са засвидетелствани сричкотворно л – жлт, както и лъ – жлт, жлут. С други думи, западните говори представят голямото разнообразие от варианти за лексемата *жълт*, което е видно и от топонимните данни:

жълт: *Жълти брег, Жълтилото, Жълтиляко, Жълта стяна, Жълтунка*

жлт: *Жлтата бара, Жлткото, Жлтата заредка, Жлтата хума*

жлт: *Жлтата бара*

жът: *Жъта бара, Жъта круша, Жъта нива, Жъта трева, Жъти дол, Жъти зимуяр, Жъти камик, Жътио гьол, Жътите круши.*

Групата *dj, която има различни застъпници в българските диалекти, е част от фонемния състав на праслав. **rydjь(jь)*, от което произлиза съвременното прилагателно име *риж(д)* 'който е с цвят на желязна ръжда' (БЕР, т. 6). Според БДА (2001) в българските говори е засвидетелствано голямо разнообразие от застъпници на *dj – както двуфонемни (*жд, жц, жг, шк*), така и еднофонемни (*ц, ж, д', г'*). Същевременно територията на Западна България е изключително нееднородна в това отношение. Топонимните данни показват, че прилагателното *риж(д)* се среща рядко и то в характерната за някои крайни северозападни говори форма: *ридж*, напр. *Риджи дол, Риджов дол, Риджаковото*.

Много по-често се открива цветоозначението *ръжд(ав/ив)*, което произлиза от праслав. **ryđiā, *ryđiāvnъ* (БЕР, т. 6) и което е засвидетелствано като *ръджа, ръждъ, рджа* в различните български говори (БЕР, т. 6). Споменатото прилагателно име е част от множество географски названия и се среща в следните варианти в топонимията на Западна България:

ръжд(ав/ив): *Ръждак, Ръждавъц, Ръждавац, Ръждавица, Ръждевица, Ръждава, Ръждава падина, Ръждавецо, Ръждако, Ръждиво барье*

ръдж(ав/яв): *Ръджавица, Ръджавъц, Ръджана магила, Ръджица, Ръджявица*

рджан: *Рджавъц, Рджана магила.*

Освен разгледаните дотук фонетични диалектни особености в топонимията се откриват и немалко диалектни значения на книжовните термини

за цвят. На това интересно явление се спира М. Рачева (2003)¹¹, която систематизира засвидетелстваните в диалектите, включително и в топонимията, примери, представляващи отклонения от общославянската норма. Както става ясно от нейната разработка, тези диалектни значения, характеризирани семантиката на 13 праславянски названия на цветове, са многобройни и разнопосочни, но подобен феномен се наблюдава и в другите славянски езици. От изложените от авторката данни може да се направи предположението, че в топонимията на Западна България би следвало да се открият още примери за диалектни значения на термините за цвят, особено за цветоозначенията *син*, *модър*, *сив* и *зелен*. Преплитането на семантиката на термините *син*, *сив* и *зелен* е характерно за различни части на България. Както М. Рачева отбелязва, в говора на с. Врана стена (Пернишко) и на с. Алдомировци (Софийско) е налице диалектно значение на *модър* в смисъл на 'зелен'. В говора на с. Ръждавица (Кюстендилско) е засвидетелствано определението *модра* 'сивопепелява' *кокошка*. По-нататък са приведени примери, включително и от топонимията, за значение на *син* 'сив' от редица български диалекти: *Сините камъни* (Сливенско), *Синьовец* (Врачанско), *Синьовица* (Габровско). Споменати са и употреби на *син* 'зелен', напр. с. Ново село (Видинско) *синя миродия* 'раст. копър'; както и производните *синьек*, *синеник*, *синек* 'зелен гущер', срещани в Югоизточна България, в района на Смолян. Среща се и *сив* 'син' с. Кърналово (Благоевградско). Анализите на ексцерпирания топонимен материал дават основание да се смята, че единствено терминът *сив* присъства с две свои значения - 'син' и 'сив' в различни географски названия. Предположението, че топонимията може би е съхранила значение 'зелен' на термина *модър*, не беше потвърдено от проучванията от Софийско (Чолева-Димитрова 2011) и Кюстендилско (Умленски, Ковачев 2013).

Както вече беше споменато, българските говори пазят немалко лексеми със значение на цвят, които от гледна точка на съвременния език се класифицират като диалектни. От цитираните по-горе диалектни цветоозначения в топонимията на Западна България най-често се срещат:

– барз, бардз – диал., 'който е сив с бели и черни косми по тялото, по главата' (РБЕ, т. 1) – *Барза* (*Бардза*), *Барзето*, *Барзовец* тук със значение 'пепеляв, сив'.

– плав – диал., 'който е синеок и русокос' (РБЕ, т. 12). Плав – диал., 'бежов, белезникав', 'сив, пепелив'... *плавый*, книж. ост. 'сивосин, бледожълт' (Н. Геров) – От ие. **pel-*. Има го в другите слав. езици (БЕР, т. 5) – *Плавица*, *Плавете ниве*, *Плава круша* тук със значение 'сив, пепелив'.

---

¹¹ Някои диалектни значения на книжовните термини за цвят са регистрирани и в отделните топонимни проучвания на околиците.

– сер – диал., ’сив’ (Младенов 1941: 578). Вариант на *сър* (БЕР, т. 6). Серъ, сери – прил. м. стар. обл. ’сивъ’, стб. *съръ* (Младенов 1941) – *Серев кръст*, *Сери влък*, *Серивуновци*, *Серийнци* (*Сариинци*), *Серница*, *Серовица*, *Сяровица*, *Серчовец*.

5.2. Редки и остарели термини за цвят в българската топонимия

Проучването на топонимията с оглед на архаичните езикови елементи, които тя пази, е първостепенна задача за ономастиката и едновременно с това е голямо предизвикателство пред изследователя. Особено внимание заслужават неясните от съвременна гледна точка топоними, които съдържат архаични и редки диалектни означения за цвят. Наблюденията над събрания топонимен материал показаха наличието на значителен брой подобни названия, напр. *Вранащица*, *Галотинци*, *Моролад*, *Рудин*, *Смедовица*. Част от тези оними остават напълно неразбираеми за съвременните носители на езика, които не откриват в тях никаква връзка с цветовете. Внимателният етимологичен анализ обаче, както и проучването на успоредни форми в други славянски езици, доказват, че запазените в българската топонимия примери произлизат от стари праславянски и индоевропейски наименования на цветовете. В тази връзка много полезно е по-горе споменатото изследване на М. Рачева. От нейните наблюдения става ясно, че повечето от анализирания над 30 цветоозначения са запазени в съвременния език. Авторката привежда примери от българските диалекти, а също и от топонимията, пазещи следи от някои редки праславянски думи със значение на цвят, като подчертава, че те имат реликтов характер в езика. Такива са продълженията на праславянските лексеми: **tārъ(jь)*, **turъ(jь)*, **pěgъ(jь)*, **sědъ(jь)*, **sěrъ(jь)*, **smāglъ*, **smědъ*, **smadъ* (Рачева 2003: 49–50, 55). Проучването на микротопонимията от Западна България също показва наличието на немалък брой названия, които въз основа на техния етимологичен анализ се определят като застъпници на архаични и редки термини за цвят:

- *вран* < **vranъ* – прил., нар.-поетично. За кон и някои други домашни животни ’който е много черен, обикновено с лъскав косъм’ (РБЕ, т. 2) – *Врана орница*, *Врана падина*, *Враната вода*, *Вранащица*, *Вранева локва*, *Вранек*, *Вранещица*, *Враникал*, *Враница*, *Врани чукар*, *Врановице*, *Вранъевица*, *Врано краище*, *Враняк*

- **гал* < **galъ* – незасвидетелствано в бълг. ез. със значение ’черен, мръсен’, от което по говорите има значителен брой производни, а също и топоними (БЕР, т. 1) – *Галатски рид*, *Галатин*, *Галова падина*, *Галевица*, *Галиче*, *Галова*

- **tārъ(jь)* < ие., свързано с цветовата представа за ’тъмен’ (Рачева 2003: 49) – *Маравец*, *Мара планина*

- *мор* – произв. *морав*, *моран*, *морен* – чрез тур. *mor* ’морав’, а то от итал. *toro* от къснолат. *taurus*, което е заето от гр. *μαῦρος* ’негър’ (БЕР, т. 4) –

Моролад, Моропатината¹², Моропатнините, Моропутина, Моропутинье, Моропътина, Моропътината, Моропътините, Моропътнината

• *тиргъ(јъ) < ие., свързано с цветоата представа за 'тъмен, черен' (Рачева 2003: 49) – Муров дол¹³

• мург(ав) < turg рум. – диал. 'мургав' (РБЕ, т. 9); мургав – 1. За човек... 2. Който обикновено е кафяв, матовокафяв цвят с тъмен оттенък (РБЕ, т. 9) – Мургаиш, Мургавец, Мургавецо, Мургавица, Мургинец, Мургулица

• румен < *ritěpъ < праслав. – нар., поет., 'за човешко лице или човек – светлочервен' (РСБКЕ, т. 3) – Руменя¹⁴

• руд < *rudъ < ие. – 1. За агне, овца... 2. За овца – която е с червеникава вълна (РСБКЕ, т. 3) – Рудин¹⁵, Рудинъта, Бръзополска рудинъ, Гугува рудинъ, Кочова рудинъ

• smāglъ < ие., свързано с цветоата представа за 'тъмен', засвидетелствано в стб. smāglъ 'тъмнолик', smāga 'придобито оцветяване, петна по лицето на бременна жена' (Рачева 2003: 50) – Смаго, Смагово¹⁶

• *smědъ < ие., свързано с цветоата представа за 'тъмен, кафяв' (Рачева 2003: 50) – Смедов влак, Смедовица

• сур < стб. соуръ, кор. ар-алт., сев. тюр. soro 'сив' (Младенов 1941: 618); нар. 1. 'светлосив'; 2. 'който има тъмни и бели косми' (РСБКЕ, т. 3) – Сураница, Сури брегове, Сури дол, Сурин, Сурина падина, Сурлак, Сурлан, Сурлекан

---

¹² Според А. Петрова диал. *моропутина* 'запуснат черен път', което е характерно за Северозападна България, би могло да се тълкува като съставна дума от *мор* 'черен' и *път*. Авторката дава и други възможни хипотези (за справка Петрова 2009).

¹³ Името е регистрирано в Белослатинско (Попов 1959: 596), като авторът определя „произхода на притежателното прил. име за неясен“. Според Рачева (Рачева 2003: 49) личните имена *Муро*, *Муръо*, както и фамилните имена *Муров*, *Мурев* произлизат от *тиргъ(јъ).

¹⁴ С това име се назовава кладенец, който се намира в червеникава почва. К. Попов (Попов 1959: 664) обяснява произхода на хидронима чрез стб. *рѹмѣнѣ*. Й. Заимов оспорва тази етимология, като изтъква, че „така крайното -я остава необяснено, а и *румен* има предимно поетична употреба“. Позовавайки се на местното обяснение на името (свързано с някой си Румен, копал кладенеца), той предлага друго обяснение на името – прил. от ЛИ *Румен* с -*ја*, т.е. „руменова (вода, качка и под.)“ (Заимов 2012: 638).

¹⁵ Според данните от топонимните изследвания тези имена не се извеждат от апелатива *рудина* 'планинско пасище', а се свързват с цвета на почвата в местността. Подобни названия са регистрирани и в Чехия: *Na rudě*, *Roudnice*, и се извеждат от корена *rud-* със значение 'червен' (Щепан 2004: 67).

¹⁶ Според А. Чолева-Димитрова името се свързва с изч. *smag* 'горещина, пек; сухота в устата, жажда', запазено в др. слав. ез., рус. *smaga* 'огън', с друга отгл. степ. на *смугъл* 'с тъмна кожа' (Чолева-Димитрова 2011).

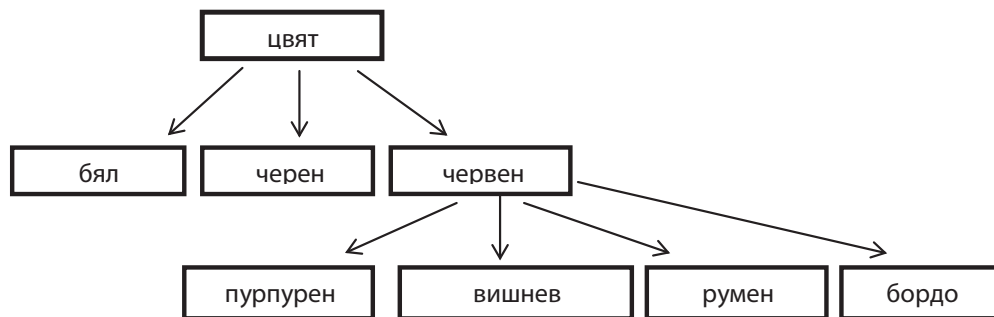

6. Семантични отношения при термините за цвят в топонимията

Анализът на значенията на отделните термини за цвят показва наличието на твърде сложни семантични отношения между членовете на тази тематична група. Причина за това е самата същност на цветовете, които са абстрактни понятия и много трудно биха могли да се дефинират точно. Нещо повече, тази система от понятия, която е част от менталния лексикон, намира своя езиков израз по уникален начин в различните култури. Множеството крос-културни анализи и сравнителни когнитивистки изследвания са показали, че съществува асиметрия между езиците по отношение на цветовата терминология, с която се експлицират понятията. Известно е, че, за разлика от българския език, в руския се разграничават два нюанса на синия цвят – *синий* и *голубой*.

Топонимният материал, който е обект на наблюдение в настоящата работа, представя една „пъстра картина“ от термини, с които езиковото съзнание борави, за да назовава по-близки и по-далечни оттенъци на цветовете. И както стана ясно, цветовата терминология в топонимията се различава от тази в съвременния български книжовен език. Следователно и семантичните отношения между отделните термини не са същите. Известен е фактът, че термините за цвят се намират в отношение на хипонимия, като формират пирамидална структура, в която основните цветоозначения (*бял, черен, червен, син* и т.н.) се явяват хипоними спрямо видовото понятие *цвет*. От друга страна, те са хипероними спрямо т.нар. неосновни цветове – *резеда*, *тюркоазен*, *ултрамарин* и пр. С фиг. 1 са илюстрирани хипонимните отношения при термините за цвят чрез примери от българския език.

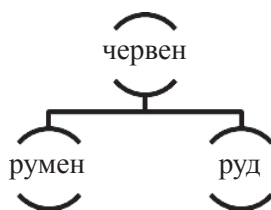
Е. Тодорова, която разглежда структурата на лексикално-семантичната група на прилагателните за цвят, също отбелязва, че тази група „има безспорно хипонимна структура“, като допълва още, че „вътрешнохипонимните отношения не са само маркирани, но членовете на съответните подразделения са обединени около специални обобщаващи названия – *едноцветен, много-*

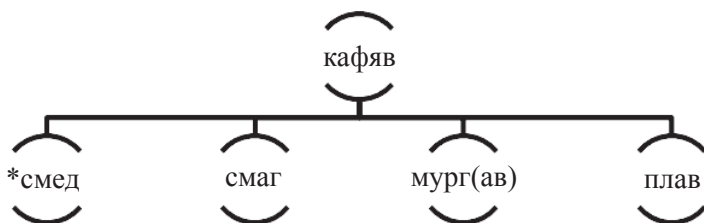
Фиг. 1. Хипонимни отношения в цветовата терминология в българския език

цветен и безцветен“ (Тодорова 1987: 107). Все пак тези ясни хипонимни отношения понякога се нарушават и определянето на точното място на всички термини в пирамидата се оказва нелека за осъществяване задача. Причина за това е фактът, че често някои нюанси, лексикализирани като неосновни термини за цвят, представляват гранични случаи и заемат семантичните празнини между два или дори повече основни термина (Стайнвал 2002: 61). Подобни примери биха могли да се открият и в топонимния материал: *сур* (между *черен* или *бял*), *румен* (между *бял* и *червен*), *морав* (между *червен* и *син*) и др. Това поражда въпроса дадените термини към кои хипероними се класифицират.

Ето каква е картината на хипонимните отношения при цветовете, изградена въз основа на топонимията на Западна България: червеният цвят присъства с два нюанса – *румен* 'светлочервен' и *руд* 'червеникав' (вж. фиг. 2). В семантичното поле на кафявия цвят се срещат четири термина, с които се назовават отделни отенъци – **смед/смяд*¹⁷ 'кафяв', *смаг/смугъл* 'тъмен', *мург(ав)* 'тъмен, кафеникав' и *плав* 'светлокафяв, бежов' (вж. фиг. 3). Следва да се отбележи фактът, че в топонимията на Западна България наименованието *кафяв* не се среща изобщо. За останалите основни термини (*бял*, *черен*, *зелен*, *син*, *жълт*) не се откриват данни за наличието на хипонимни термини в топонимията.

Фиг. 2. Хипонимни отношения в семантичното поле „червен“ по данни от топонимията

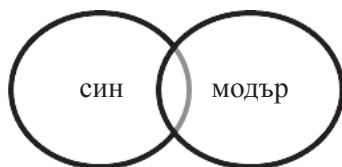
Фиг. 3. Хипонимни отношения в семантичното поле „кафяв“ по данни от топонимията

¹⁷ Отношението между *кафяв* и **смед/смяд* би могло да се разглежда и като синонимия.

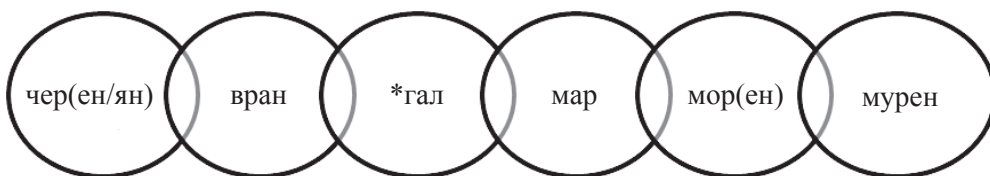
Друг не по-малко важен аспект на семантичните отношения на термините за цвят засяга онези означения, които назовават по същество един и същи нюанс, напр. *черен* и *вран*, *син* и *модър* или *кафяв* и **смед/смяд*. Тук се стига до въпроса за синонимията и доколкото тя изобщо съществува при цветовете. Е. Тодорова предлага следната трактовка на този проблем. Тя отбелязва, че „лексикално-семантичната група на прилагателните за цвят се състои от отделни, по-къси или по-дълги синонимни редове, чиито членове са разположени около названията на основните спектрални и ахроматични цветове“ (Тодорова 1987: 107–108). С други думи, нерядко дадено понятие за цвят може да има повече от един езиков израз, т.е. ’този, който има цвят на въглища’ се нарича *чер(ен) – вран – *гал – мор(ен) – катранен*. Значението на отделните лексеми, принадлежащи към даден синонимен ред, понякога се припокрива изцяло. В други случаи обаче е налице степенуване на основния цвятъв признак, което се осъществява в две направления, като в резултат се оформят две степени на интензивност – възходяща и низходяща, срв. *червен – румен* ’светлочервен, розов’ и *червен – вишенен* ’тъмночервен’ (Тодорова 1987: 108). Настоящата разработка следва по-различна логика, при която се допуска наличието на синонимия единствено при термините, които назовават един и същи нюанс. Дефинираните от Е. Тодорова като синоними примери със степенуване на основния цвятъв признак тук се разглеждат като хипоними.

Според така приетата постановка и съгласно дефинициите на термините за цвят, давани в отделните речници на българския език, можем да приемем, че синонимията е характерна за семантичното поле на **черен** (*чер(ен/ян) – вран – *гал – мор(ен)*), **син** (*син – модър*), **сив** (*сив – пепелив – сур – сер/сяр – барз(дз)*) и **жълто-червен** (*риж(д) – ръжд(ив/ав)*).

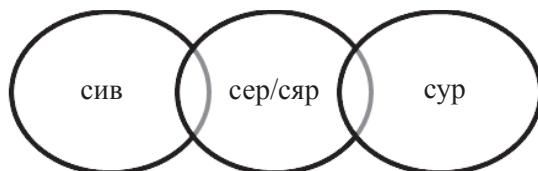
Термините *син* и *модър* се срещат в топонимията на Западна България, като появата на единия или другия е диалектно обусловена (вж. фиг. 4). Прилагателното име *модър* ’син’ е характерно за западнобългарските говори и се среща много често в топонимията. Терминът *син* се открива сравнително по-рядко. Топонимният материал показва, че употребата на двете лексеми се конкурира на територията на една и съща географска област. Това дава основание да се разглеждат като синоними, тъй като имат един и същи денотат. Наличието на двата термина вероятно се дължи на влияние от страна на книжовния език върху диалекта, но все пак би могло да бъде и в резултат на евентуално нюансиране на значението, макар че топонимните изследвания

Фиг. 4. Синонимия в семантичното поле „син“ по данни от топонимията

Фиг. 5. Синонимия в семантичното поле на „черен“ по данни от топонимията

Фиг. 6. Синонимия в семантичното поле „сив“ по данни от топонимията

не съдържат изрични данни за това. Лексемите *черен* – *вран* – **гал* – *мор(ен)* – *мурен* също не са равностойни от съвременна гледна точка, тъй като названията *вран* и *мор(ен)* имат твърде ограничена сфера на употреба, а **гал* не е запазено в езика ни (напр. *вран* – за кон и някои други домашни животни ’който е много черен, обикновено с лъскав косъм’ (РБЕ, т. 2)). Наличието обаче на топоними, съдържащи споменатите термини и то с тяхното основно значение ’черен’, е доказателство, че на по-ранен етап от развитието на българския език тези лексеми са били живи и са били пълноправни синоними на *черен*. По отношение на трите термина с основно значение ’сив’: *сив* – *сер/сяр* – *сур* също би могло да се приеме, че е налице синонимия, тъй като те са употребени с еднакво значение (фиг. 6).

7. Честота на употреба на термините за цвят в топонимията на Западна България

Статистическите методи отдавна се използват при изследването на термините за цвят, като анализът се съсредоточава главно върху честотата на тяхната употреба. В. Москович поставя началото на тези проучвания, като „посвещава цяла книга на статистическите методи за изследване на семантичното поле на терминологията за цвят“ (Алмалех 2006а). Той анализира термините за цвят с оглед на тяхната „активност“¹⁸ и констатира, че въз основа на нея

¹⁸ Под активност трябва да се разбират възможностите на думите да образуват нови значения, производни и сложни думи и фразеологични съчетания (Москович по Тодорова 1987: 110).

те могат да бъдат категоризирани. Нещо повече, „между честотата и активността на думите съществува правопрпорционална зависимост, т.е. колкото по-активна е дадена дума, толкова по-често тя се употребява, и обратното“ (по Тодорова 1987: 109–110). В. Москович доказва, че цветовете *бял, черен, червен, зелен, жълт и син* притежават най-голяма активност. Следователно *бял* и *черен* са термините с най-много значения. Въз основа на тези изводи на В. Москович и на някои други автори, П. Хил изказва хипотезата, че тези термини, които се появяват по-рано в йерархията (предложена от Бърлин и Кей), проявяват по-голяма наклонност да се употребяват в метафоричен смисъл, отколкото термините, възникнали по-късно (Хил 2008: 65). Като анализира материал от различните славянски езици, П. Хил доказва, че основните термини за цвят – *бял, черен* и *червен*, се употребяват много по-често фигуративно от останалите цветоозначения.

Използвайки статистическите методи, Е. Тодорова (1987) също проучва честотата на българските прилагателни имена за цвят в различни видове текст: белетристика, публицистика, устна разговорна реч. Анализът на данните показва категорично, че в челната тройка на всички рангови списъци, съответстващи на видовете текст, стоят *бял* и *черен*, следвани от *червен* и *зелен*. С други думи, това са най-често употребяваните термини за цвят, които съставляват ядрото на лексикално-семантичната група.

Настоящото проучване също потвърждава тези данни. При изследване на честотата на употреба на термините за цвят в българската топонимия не са прилагани статистически методи. Изводите са направени на базата на наблюденията над ексцерпирания материал въз основа на броя на появите на даден термин в корпуса от имена. В обобщение може да се каже, че по отношение на честотата на употребата им в топонимията на Западна България цветовете се поделят в три групи. Първата група включва: *бял, черен* и *червен*. Според данните от ексцерпирания материал това са най-често срещаните цветове. С тях се образуват многобройни и разнородни ВИ, МИ и СелИ. В голямата си част тези названия имат напълно прозрачна структура, която най-често се състои от прилагателно име за цвят, употребено като съгласувано определение към дадено съществително име, напр. *Белия кладенец, Червените рупи, Черни камик*. Не са малко обаче и названията, образувани именно с тези три цвята, които имат сложна структура и пазят редица архаични словообразователни модели: *Белец, Черниш, Чернелка, Цървещица*. Наблюденията показват още, че семантиката на тези цвятни означения в топонимията е доста богата, но този аспект на проблема ще бъде разгледан по-нататък. Втората група се състои от термините: *модър, син, зелен, жълт, сив, ръждив* и *риж*. Тези цвятни означения се срещат значително по-рядко в различни видове топоними. Третата група включва термини, които се откриват епизодично като: *барз, вран, *гал, мор(ен), *руд, румен, смаг, *смед, мургав, плав, пепелив/пепеляв, сер, сур*.

8. Семантика на термините за цвят в топонимията

8.1. Семантика на термините за цвят (буквални и преносни значения)

Известно е, че термините за цвят много често имат значение за „нецвят“ и се свързват с други понятия. В изрази от типа: *розови очила, бели дни, черни дни, млад и зелен* цветовете имат преносно значение. Фигуративната им употреба и възникналите по този начин преносни значения, макар да отразяват някои универсални механизми на мисленето, не са общовалидни и илюстрират спецификата на всяка култура. У някои народи цветовете служат за назоваване на посоките на света или на вкусовете възприятия, много често те обозначават различни емоции. Тъкмо подобна употреба и съответните преносни значения на цветовете ще бъдат търсени при анализа на топонимния материал, защото те биха били в подкрепа на изказаната по-рано хипотеза, че цветовете имат важна роля за изграждането на картината на света на микро равнище.

Фигуративната употреба на цветовете е проблем, на който са посветени немалко разработки. Имайки предвид обаче огромния научен интерес към цветовете терминология, от една страна, и към метафората, от друга страна, трудовете, занимаващи се с фигуративната употреба на цветовете, са изненадващо малко по количество (Стайнвал 2002: 189). Във връзка със свое изследване върху цветовете терминология в английския език, Стайнвал предлага ценен критичен преглед на направеното до момента по темата, като поставя акцент върху англосаксонската литература и изтъква постиженията на разгледаните разработки в светлината на когнитивната лингвистика. Опитът на славянските лингвистични школи при изучаването на преносните употреби на термините за цвят е представен в една обобщаваща разработка на П. Хил (2008).

Отделно внимание заслужава предложената от М. Алмалех (1997) теория за цветения език. Според нея цветият език е самостоятелна знакова система, която функционира на равнището на подсъзнанието. Той има две форми на проявление – невербална, напр. във фолклора, където цветовете на отделни обредни предмети имат точно определен смисъл, и вербална – в естествения език. Това, което има отношение към топонимията, е именно вербалната на цветият език или, казано с други думи, проявлението му чрез посредничеството на езика. Вербализацията на цветият език в българския език е проучена подробно от М. Алмалех в два аспекта – в контекст (напр. употребата на цветовете в художествен текст) и извън контекст. В цитираното изследване се търси отговор на въпроса кои са възможните значения на лексемите за цвят освен обичайното значение за признак на предмет – цвят (Алмалех 2006: 2). Въз основа на проведен психолингвистичен експеримент М. Алмалех определя българската норма за словесни асоциации на термините за цвят, която на практика представлява вербалната на цветият език

извън контекст. Нормата за словесни асоциации за цвят представя набор от думи асоциации на термините за цвят в български език. Основните изводи от това проучване са следните:

- термините за цвят имат многозначни асоциации, т.е. даден термин предизвиква няколко различни асоциации;
- даден термин за цвят има няколко противоположни (антонимни) асоциации;
- дадено понятие се асоциира с различни термини за цвят (Алма-лех 2001: 29).

Това, което е най-важно, е, че термините за цвят често се асоциират с абстрактни понятия, свързани с човешките чувства, емоции и настроения. Червеното се асоциира със: страст, любов, гняв, омраза. Бялото се свързва с: чистота, непорочност, честност. Черното се свързва с: тъга, мъка, болка, нещастие. Зеленото се асоциира с: почивка, покой, младост, неопитност (Алма-лех 2001: 31). Как този факт има връзка с цветовете в топонимията? В началото на проучването беше оформена хипотезата, че употребата на цветовете в топонимията се простира отвъд буквалното посочване на дадена физическа характеристика на назовавания обект, като по този начин цветът служи за предаване на абстрактни понятия. С други думи, изследването търси доказателства за наличието на фигуративна употреба на термините за цвят в топонимията. Дали и доколко в наивното мислене представата за *чистота*, например, може да се изрази чрез *бялото*, а представата за *опасност* – чрез *черното*.

Фигуративната употреба на термините за цвят в българския език е проучена и преносните значения на цветовете са описани от Е. Тодорова (Тодорова 1987: 111–117). Авторката класифицира видовете преносни значения в две групи, като отделя и съответните подкатегории:

А. Преносно-метафорични значения

I. Метафорични значения за **качествена оценка**, създадени въз основа на асоциативни връзки между цвят и: 1) отрицателно възприемани или характеризирани преживявания; 2) политически убеждения; 3) житейска зрелост; 4) легално или нелегално възприемане на явления.

II. Метафорични значения за интензивност

Б. Преносно-метонимични значения

I. Pars pro toto: 1) за означаване на цялото чрез цвета на някоя негова част; 2) за названия на обекти, които се намират в постоянно или временно съприкосновение с някаква външна или вътрешноприсъща им характерно оцветена тяхна част, напр. *зелена равнина* (покрита със зелена трева)

II. Причина-следствие.

Изводите, до които Е. Тодорова достига, са следните: 1) най-многозначно е прилагателното *черен*, следвано от *бял* и *червен* и *зелен*; 2) преносно-метонимичните значения значително превишават броя на преносно-метафоричните; 3) преносните значения на *черен* показват подчертаната склонност на това

прилагателно към изтъкване на отрицателния заряд на определени емоции, състояния и пр.

В споменатата по-рано статия *Метафоричната употреба на цветовете в славянските езици* (*The Metaphorical Use of Colour Terms in the Slavonic Languages*) П. Хил (2008) обобщава своите наблюдения над славянските езици в съпоставителен план. Авторът анализира семантиката на метафоричните значения на термините за цвят, като дава множество примери от различните славянски езици. Неговите изводи могат да бъдат представени по следния начин:

черното се асоциира с: нещастие, болест, бедност, Сатана, срам, песимизъм, беззаконие, лош късмет;

бялото се свързва с: красота, липса на някакво качество, чистота.

Нещо повече, *бялото* и *черното* се свързват, като образуват следните антонимни двойки: добър – лош, щастлив – нещастен, здрав – болен, работлив – мързелив.

Сивото символизира липсата на каквато и да било положителна характеристика и има най-негативните конотации от всички термини за цвят.

Червеното има както положителни, така и отрицателни асоциации, като се свързва с такива понятия като *живот*, *гняв*, *любов* и други силни чувства и емоции (Хил 2008: 66–77).

8.2. Буквална употреба на термините за цвят в топонимията

Семантиката на цветовете в топонимията е основен обект на изследване в немалко трудове (Кноблех 1979, Мас 1990, Щепан 2004). Българската топонимия до момента не е проучена системно с оглед на значението на цветовете, макар да са публикувани отделни наблюдения в тази насока (Райчевски 1991; Михайлова 2012: 71). Изясняването на семантиката на термините за цвят в топонимията е сложна задача. То е невъзможно, ако не са известни редица детайли за същността на назовавания обект, неговото разположение в пространството, както и детайлно познаване на местния говор. По правило в топонимията цветовете се отнасят към някоя конкретна физическа характеристика на обекта, който назовават. В тези случаи цветовете запазват своето основно лексикално значение. Най-често това са следните типове особености:

1) цвят на почвата/скалите: *Белото каменье*, *Жълти камик*, *Жълткото*, *Чернел*, *Сивяк*, *Пепелищата*, *Пепелявка*, *Ръждавъц*, *Цръвената земя*, *Черна орница*;

2) цвят на водата: *Бела вода*, *Синята водица*, *Модрил*, *Църна локва*, *Червена ряка*, *Червените локви*, *Чърнила*;

3) цвят на растителността: *Белио дрен*, *Зеленище*, *Зелена ливада*, *Сивака*, *Сери влък*, *Цръвената круша*, *Плавица*, *Сураница*;

4) цвят на материала, от който е направен обектът: *Белата воденица*, *Белата чешма*, *Белия камик*, *Белия мост*, *Серев кръст*, *Сивио кладенец*, *Червения блок*, *Черния мост*, *Черния паметник*.

8.3. Фигуративна употреба на термините за цвят в топонимията

Една от най-характерните преносни употреби на цветовете в топонимията е свързана с указване на четирите посоки на света. В много култури посоките се изразяват посредством термините за цвят. Това е особено характерно за народите в Азия. В. Иванов, който проучва цветовата символика на някои стари славянски географски названия, поддържа мнението, че практиката за различаване на посоките на света чрез цветовете е достигнала чак до средновековна Западна Европа под влияние на азиатските степни номади по време на Великото преселение на народите. Свидетелства за това той намира в запазени до наши дни историографски източници, съдържащи топоними и етноними (Иванов 1981: 164). Анализирайки топонима *Беларус*, В. Иванов стига по-далеч в интерпретацията си от В. Манчак (1975), който тълкува цветовете в названията *Бяла*, *Черна* и *Червена Рус* именно във връзка с посоките на компаса. В. Иванов изказва предположението, че тези три цвята: *бял*, *черен* и *червен*, формират древна знакова система, която би могла да бъде отнесена към митологията и по-конкретно към тримата легендарни родоначалници на славянското население.

Подобен тип географски названия, съдържащи цветове, има и на Балканския полуостров. Те също се свързват с древната културна традиция, дошла от Азия, според която *черен* = север, *бял* = запад, *червен* = юг, а *жълт* или *син* = изток. Хидронимите *Черно море* и *Бяло море* се тълкуват съответно като 'Северно море' и 'Западно море'. П. Хил (Хил 2008: 78) обяснява възникването на цитираните имена с влияние на иранската ориентационна система, проникнала чрез посредничеството на турския език. Както стана ясно, тази практика е възприета и от славяните, които според Украинския съветски енциклопедичен речник (1988) назовават посоките на света по следния начин: *бял* = север, *зелен* = изток, *черен* = юг, *червен* = запад. От всичко казано дотук следва да се очаква, че е твърде вероятно на територията на България да се открият и други топоними, съдържащи цветове, които могат да се тълкуват по подобен начин.

Ст. Райчевски (1991) специално проучва значението на *бял* и *черен* в хидронимията по българските земи. Той анализира имената на реки, които образуват двойки от типа *Бели Лом – Черни Лом*, *Бели Искър – Черни Искър* и пр., и подкрепя мнението, че употребата на *бял* и *черен* в тези хидроними е отражение на древна система на цветовата символика. Райчевски обаче не свързва опозицията *бял – черен* с посоките на света, а се опира на мнението на В. Иванов и прави заключението, че „двамата цвята, отнесени към два потока на една и съща река, са в еквивалентна опозиция, която може да се изрази и чрез поредицата: единият – другият, този – онзи“. Въз основа на това той тълкува *бял* като 'голям, добър, благоприятен, десен', а *черен* като 'малък, лош, неблагоприятен, ляв' (Райчевски 1991: 27–28).

Употребата на цветовете в топонимията като ориентационна система може да е дивен механизъм, но данните от територията на Западна България показват, че подобни имена се срещат твърде рядко. Топонимията обаче предлага множество примери за преносна употреба на цветовете, при които новите значения на термините за цвят възникват чрез различни механизми на фигуративното мислене, напр. *Бела вода*, защото водата изглежда бяла и тече пенлива, или *Зелена глава*, защото върхът е обрасъл с растителност. Въз основа на анализирания материал можем да твърдим, че абстрактното мислене не е чуждо на всекидневното съзнание, тъй като се откриват немалко названия с цветовете, възникнали по пътя на аналогията, сравнението, метонимията и метафората.

Кш. Косецки (2011), който изследва географските названия в Татрите в светлината на когнитивната наука, се фокусира именно върху метафорите и метонимите в топонимията. Използвайки нетрадиционен за ономастиката подход, той предлага различна класификация на названията, при която метонимията е изведена като основен мисловен механизъм, въз основа на който се създават многобройни названия. Кш. Косецки различава множество подгрупи топоними, възникнали по метонимичен път. Сред тях, с оглед на настоящата работа, най-важна е групата на „имената, произлезли от възприятието на цвета“ на даден обект, напр. *Czerwone wierchy, Czarny Staw pod Rysami, Czerwona Ławka*.

Семантичното поле на бял

Белият цвят е отличителен белег на почвата: *Белата земя, Белеш, Белица, Белосорниче, Белухата*. С тези имена се назовават места, където почвата е светла, белезникава. Особеностите на растителността мотивират топоними от типа: *Бели габер, Бела круша, Белите брези*. Що се отнася до употребата на бял във ВИ, при тях картината е по-различна. Бялото често означава 'бистър, светъл': *Беловощица, Бели извор, Белио кладенец*, или замества 'пенлив': *Белата вода*. Особено интересни са двойките названия от типа: *Бели Искър – Черни Искър, Бели Лом – Черни Лом, Бели Осъм – Черни Осъм*, които, както отбелязва Д. Михайлова, образуват антонимни двойки. При тях безспорно е налице преносно значение на термините *бял* и *черен*. Според Д. Михайлова в тези случаи значението на *бял* може да се тълкува като 'благоприятен, лесен за преминаване', а на *черен* като 'труден, непристъпен' (Михайлова 2012: 71).

Освен споменатите преносни употреби на *бял* в корпуса бяха открити и други метафорични значения: *Белото присое* 'слънчев, силно огряван южен склон'; *Бело поле* 'широк, просторен склон'; *Белополското* < *бело поле* 'равно, удобно поле'; *Бели брод* 'лесен, удобен за преминаване брод на р. Огоста'; *Бели брегове* – падина с оголели брегове на места, т.е. 'липса на растителност'.

Семантичното поле на *черен*

Черният цвят е също много характерен за топонимията на Западна България. Най-често цветът на почвата, скалите и растителността мотивира неговата употреба: *Црънъел, Цръното, Църната земя, Цръното дръво, Църната трева, Цръногаберо*. В семантичното поле на черен, за разлика от бял, се откриват няколко различни лексеми, които са засвидетелствани в топонимията. Освен *черен* със същото значение се среща и *вран*: *Враняк, Врани чукар, Врано краище, Врана орница*. Особено интересни са названията, съдържащи компонент *гал-* и *мор-*. В ономастичната литература е прието, че топоними от типа: *Галата, Галов, Галов рид*, пазят изчезнало *гал със значение 'черен' (Дуриданов 1952, Иванов 1996: 88). Корените *мар-/мор-*, които се откриват в названия като *Мара планина, Моропътината, Моропътините, Моропутина*, също се свързват със семантиката на 'черен' (Рачева 2003; Петрова 2009: 415).

Черният цвят, както и белият, също има преносни употреби в топонимията. В редица названия се срещат следните значения на *черен* – 'мътен': *Враня(та) вода, Църна бара*, р. *Черна, Черния извор, Черния кладенец*; 'буен, непредсказуем': р. *Черниш, Черна река*; 'лош, неудобен за преминаване': *Църна локва*; 'лош, неплодороден': *Църнъел* < *църн* + *дел*; 'страховит': *Черните дупки, Черна гора, Църна гора, Мара планина*; 'сенчест, усоеен': *Църно осое, Църно осое, Църнио усоаяк*; 'залесен, обрасъл с растителност': *Църна гора, Църноглав, Църнокожа, Чернобрадонец, Черни връх*; 'коларски' за път: *Черния път, Марапутина, Моропутинье*; 'трагичен, свързан със смъртта': *Черния мост* (защото на този мост са разстреляни няколко души), *Църнъете нъиве* (орачите попадат на човешки кости в тази труднообработваема земя, намираща се в близост до *Ерусалимски гробища* (Брезнишко)).

Семантичното поле на *червен*

Червеният цвят се открива изключително често в топонимията на Западна България. Въпреки това той е беден откъм преносни значения, за разлика от белия и черния цвят. Червеното се среща в своето буквално значение, като служи за назоваване на водни обекти, терени, планински части и дори на пътища. Основният мотив за назоваване при тези топоними е цветът на почвата: *Цръвени брег, Цръвената вода, Цръвено присое, Цръвещица, Червения заб, Червен петел, Червенуша, Червеница, Цървеняно, Цървилото*. Освен прилагателното *червен* в топонимията, макар и рядко, се среща още и *руд* 'червен', запазено в няколко названия от типа: *Рудин*.

Семантичното поле на *сив*

Анализът над ексцерпирания материал показва, че сивият цвят, макар и не толкова често срещан, колкото предходните три цвята, има твърде интересна употреба в топонимията. Както стана ясно, в семантичното поле на сивото битуват няколко различни термина: *сив* – *непелив/непеляв* – *сер/сяр* – *сур* – *барз* – *грив*. С изключение на последния, всички останали се срещат в

топонимията на Западна България. Най-разпространена е лексемата *сив*. При названията на местности определящият мотив е цветът на скалите/почвата: *Сива, Сива грамада, Сива скала, Сивец, Сивяк, Сивака, Сиваците, Сивуша*. При названията на водните обекти – цветът на водата: *Сивата вода, Сивека*. Диалектните термини *сур, сер, сир* 'сив' също са регистрирани в немалко топоними: *Сураница, Сури дол, Сурин, Сурлак, Сурлан, Сурлекан, Сури брегове, Сурина падина; Серин дол, Сери влък, Серев кръст; Сири дол*, като и при тях най-често срещаните мотиви са цветът на почвата, водата и материала, от който е направен обектът. Макар и рядко, в топонимията на Западна България се открива и терминът *пепеляв/пепелив*: *Пепелаиш/Пепелеиш, Пепеива дупка, Пепеивата могила, Пепелицата, Пепелище, Пепелуша*. Срещат се и единични названия, съдържащи диалектната лексема *барз* 'сив': *Барзето, Барза*, които са мотивирани от цвета на почвата.

Семантичното поле на *син*

Синият цвят се среща по-рядко, като употребата му е характерна по-скоро за хидронимията. Данните от Западна България показват, че два термина с идентично значение – *модър* и *син*, се конкурират. Синият цвят най-често е мотивиран от външния вид на водата: *Модра(та) вода, Модри вир, Модрио кладенец, Модрето, Модрил, Синявеца, Синявците, Синята бара, Сини вир, Синьото езеро, Синята водица, Синята пишура*, или от вида на скалите/почвата: *Модра, Модрите камъне, Сините кукли, Синек, Синио камен, Синята плъоча, Синьи камик, Синьите каманье*. Една метафорична употреба на *син* 'обрасъл с растителност' се открива в названия от типа: *Синя глава, Синя могила, Синьо буче, Синьо бръдо*. Бяха споменати вече регистрираните от Рачева на много места из българските говори примери на *син* 'сив', напр. *синя глина* 'пръст, с която са мазали стените на къщите' (Габровско – ДА), *синя пръс* 'вид глина за мазане на стени' (Марковча, Шуменско – ДА), *Сините камъни* – местност край Сливен, *синьовица* 'название на почва' (Буховец, Белослатинско, МИ *Синьовица* край Гачевци, Габровско – Странски 1957: 360) (Рачева 2003: 55). Топонимият материал от Западна България не дава неоспорими доказателства за наличието на подобно значение, тъй като при етимологизуването на топонимите, съдържащи термина *син*, не се дават данни за неговата семантика в конкретния случай.

Семантичното поле на *зелен*

Употребата на *зелен* се доближава до тази на *син* с тази разлика, че терминът се среща по-рядко в названия на водни обекти. Той се свързва с цвета на растителността: *Зелената ливада, Зелени горки, Зелена киселица, Зелена круша, Зелена ябулка*, или означава 'място, обрасло с растителност': *Зелена глава, Зелена грамада, Зелен град, Зелени град, Зеленилото, Зелени дел, Зелен дол, Зелени дол, Зелени клон*. Във ВИ *зелен* има значение 'застоял, заблатен': *Зелена бара, Зелената локва*.

Семантичното поле на *жълт*

Жълтият цвят се среща сравнително рядко в топонимията на Западна България, като неговата употреба се мотивира най-вече от цвета на почвата/ скалите: *Жълтата заредка*, *Жълтата хума*, *Жълти камик*, *Жълтата скала*, *Жълтио песок*, *Жълта стяна*, *Жълтиляко*. Освен тази буквална употреба на термина *жълт* се откриват и редки названия, свидетелстващи за фигуративна употреба, при които цветът на почвата се пренася като определение за цвета на водата: *Жълтата бара*, *Жълткото*, *Жълтата вода*.

Семантичното поле на *кафяв*

Терминът *кафяв* не се среща изобщо в топонимията на Западна България. Откриват се обаче названия на географски обекти, които съдържат някои редки архаични и дори изчезнали от съвременния език лексеми, чието значение попада в семантичното поле на кафявия цвят. Старият праславянски корен *smědŭ, засвидетелстван в стб. език като смѣдъ 'кафеникав', е в основата на названието *Смедовица*. Терминът *плав* 'бежов, рус', който в съвременния български език има ограничена употреба за окачествяване на цвета на косата, се открива в едно название *Плавица*, където по аналогия цветът на узрелите жита се оприличава на руса коса. Нерядко в названия на планински върхове се среща компонентът *мург-* 'тъмнокафяв', зает от румънския език: *Мурговица*, *Мургаиш*, *Мурджи валог*.

Семантичното поле на *оранжев* (*жълто-червен*)

Както стана ясно, терминът *оранжев* не се среща в топонимията на Западна България, но в природата съществуват немалко обекти, имащи този цвят или негови нюанси. Традиционно отънъците на жълто-червеното и кафяво-червеното се назовават с термините *риж*, *ръждив*, *турунджиев* (Геров, т. 5). В топонимията на Западна България последното цветоозначение не е регистрирано. Употребата на термините *риж* и *ръждив* се доближава до тази на *жълт*. Най-често те се срещат в названия на водни обекти и местности, като основният мотив за назоваване е видът на почвата: *Ръждавица*, *Ръждавъц*, *Ръждак*, *Ръджана магила*, *Ръждавец*. Понякога се употребяват и като определение на водни обекти, като означават 'червеникава, съдържаща желязо вода': *Ръждава бара*.

9. Заключение

Настоящото проучване показва, че моделът за именуване чрез цветовете е изключително разпространен в топонимията на Западна България. Термините за цвят, регистрирани в географските названия, са твърде разнообразни и се характеризират със своя старинен произход. От засвидетелстваните над 20 цветоозначения голяма част са наследници на древни праславянски названия на цветове и имат архаичен характер от гледище на съвременната българска

лексика. Този факт доказва старинността на топонимията в Западна България, която е важен източник на сведения за развоя на нашия език.

Като един от най-непосредствените начини за идентифициране на обектите в пространството, цветовете в топонимията най-често са мотивирани тъкмо от някаква действителна характеристика на мястото, което назовават. Както все пак стана ясно, абстрактното мислене не е чуждо на всекидневното съзнание и нерядко географските названия разкриват втори план на значението на цветовете, където тяхната семантика се обогатява и разширява въз основа на различни асоциации, аналогии, метафори и метонимии. По този начин езикът на цветовете в топонимията става многозначен. Анализът на тези фигуративни употреби показва, че те до голяма степен разкриват логиката на абстрактното мислене на хората и начина, по който се осъществяват връзките между конкретното и абстрактното. Стана ясно също, че преносните значения на цветовете в езика ни отразяват универсалните модели на човешкото мислене, но същевременно зависят и от спецификата на нашата култура.

Напълно очаквано *бялото* и *черното* най-често се употребяват преносно и имат най-разнообразни значения. Можем смело да заключим, че и в топонимията *черното* се свързва предимно с отрицателни емоции, състояния и оценки, а *бялото* – с положителни. Изненадващ е фактът, че червеният цвят, макар да се среща особено често в топонимията, не проявява склонност към фигуративна употреба. Не на последно място трябва да се отбележи и фактът, че *сивото* заема важно място в езиковото съзнание и доказателство за това е големият брой топоними, съдържащи този цвят. Той е сравним с този на имената, съдържащи *синьо* и *зелено*, и е единственият непървичен основен цвят (според теорията на Бърлин и Кей), който се появява в топонимията на Западна България. При това е налице значително разнообразие на термини със значение 'сив'.

Съкращения

- ВИ – водни имена
МИ – местни имена
СелиИ – селищни имена

Литература

- Александрова 2007:** Александрова, Сн. Названия за цветове в българските говори. – *LiterNet* (Електронно списание), 20.10.2007, № 10 (95) <http://litenet.bg/publish20/s_aleksandrova/nazvaniia.htm>.
- Алмалех 1997:** Алмалех, М. *Цветове в балканския фолклор. Езикът на цветовете*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Алмалех 2001:** Алмалех, М. *Цвят и слово. Психолингвистични и прагматични аспекти*. София: АИ „Проф. М. Дринов“.

- Алмалех 2006а:** Алмалех, М. *Цветът в Петокнижието: езикова картина на света*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Алмалех 2006б:** Алмалех, М. Слово и цвят: психолингвистични и прагматични аспекти. – *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Факултет „Славянски филологии“ (ГСУФСлФ)*, 91, 2006, с. 79–178.
- БДА 2001:** *Български диалектен атлас*. Обобщаващ том. Ч. 1–3. Фонетика. Акцентология. Лексика. Отг. редактор Ив. Кочев. София: КИК „Труд“.
- Бърлин, Кей 1969:** Berlin, V., P. Kay. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.
- Геров 1978:** Геров, Н. *Речник на българския език*. Ч. 5: Р–~~Т~~. София: Български писател.
- Займов 2012:** Займов, Й. *Български водопис. Географско описание, строеж и произход на имената*. Т. 1. Велико Търново: Фабер.
- Иванов 1981:** Иванов, В. Цветовая символика в географических названиях в свете данных типологии (К названию Белоруссии). – *Балто-славянские исследования*, 1981, с. 163–177.
- Иванов 1996:** Иванов, Й. *Местните имена в Гоцеделчевско (Неврокопско)*. София: БАН.
- Кноблах 1979:** Knobloch, J. *Farbenbezeichnungen in geografischen Namen*. – In: *Sprache und Region*. Heidelberg, s. 9–18.
- Косецки 2011:** Kosecki, K. *Metonymia pojęciowa w nazwach tatrzańskich*. Доклад, изнесен на XVIII Международна конференция по ономастика (Лодз, 2012).
- Мас 1990:** Maas, L. *Colours as Place-Names Elements, with Special Reference to Instances of Analogy*. – In: *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Vol. 2. Eeva Maria Närhi (ed.). Helsinki, pp. 134–140.
- Михайлова 2012:** Михайлова, Д. *Семантични процеси и явления в българската топонимия*. Велико Търново: Ивис.
- Младенов 1941:** Младенов, Ст. *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*. София.
- Монд 2012:** Maund, V. *Color*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/color/>>.
- Пернишка 2011:** Пернишка, Е. От погледа – към света и времето. – В: *Проблеми на социолингвистиката*. Т. 10: *Езикът и социалният опит*. Под ред. на Ангел Г. Ангелов и др. София: INSOLISO, с. 29–34.
- Петрова 2009:** Петрова, А. Към етимологията на едно регионално географско название. – В: *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Т. 9. Под ред. на М. Ангелова-Атанасова. Велико Търново: Ивис, с. 414–423.
- Попов 1959:** Попов, К. Местните имена в Белослатинско. – *ГСУФФ*, 54, 1959, № 2, с. 485–671.
- Райчевски 1991:** Райчевски, Ст. Цветовата символика в хидронимията по българските земи. – *Българска етнография*, 1991, № 1, с. 24–30.
- Рачева 2003:** Рачева, М. Семантични проблеми на българските цветоозначения от праславянски и индоевропейски произход в контекста на техните славянски съответствия. – *Славянска филология*. Т. 23. Доклади и статии за XIII Международен конгрес на славистите, с. 49–62.

- ПРОДДІ 1974:** *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*. Т. 3. Под ред. на Ст. Илчев. София: БАН.
- Стайнвал 2002:** Steinvall, A. *English Colour Terms in Context*. Umea: Institutionen för moderna språk, Univ.
- Тодорова 1987:** Тодорова, Е. *Семантично-функционални особености на прилагателните имена в съвременния български книжовен език*. София: БАН.
- Умленски, Ковачев 2013:** Умленски, Ив., Г. Ковачев. *Местните имена в Кюстендилско*. Т. 2. София: АИ „Проф. Марин Дринов“.
- УСЕР 1988–1989:** *Украинский советский энциклопедический словарь*. Т. 1–3. Под ред. Кудицкий, А. В. и др. Киев.
- Ханегрефс 1980:** Ханегрефс, Н. Наименования на цветовете в балканските езици. – *Съпоставително езикознание*, 1980, № 5, с. 3–19.
- Хил 2008:** Hill, P. The Metaphorical Use of Colour Terms in the Slavonic Languages. – In: *Themes and Variations in Slavic Languages and Cultures. Australian Contributions to the XIV International Congress of Slavists*. David N. Wells (ed.). Perth, pp. 62–83.
- Чолева-Димитрова 2002:** Чолева-Димитрова, А. *Селищни имена от Югозападна България. Изследване. Речник*. София: Пенсофт.
- Чолева-Димитрова 2011:** Чолева-Димитрова, А. *Местните имена в Софийско. Историко-etimологичен речник* (ръкопис).
- Щепан 2004:** Štěpán, P. *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech*. Praha: Univerzita Karlova.

Източници

- БЕР:** *Български етимологичен речник*. София: БАН, 1971–
- РБЕ:** *Речник на българския език*. София: БАН, 1977–
- РСБКЕ:** *Речник на съвременния български книжовен език*. Т. 1, 2, 3. София: БАН, 1955, 1957, 1959.
- Електронна база данни на микротопонимията от Западна България, секция „Приложна ономастика“, Институт за български език „Проф. Любомир Андрийчин“, БАН
- Велев 2009:** Велев, В. *Местните имена в Брезнишко*. Велико Търново: Астарта.
- Велев 2010:** Велев, В. *Местните имена в Пернишко*. Велико Търново: Фабер.
- Дуриданов 1952:** Дуриданов, Ив. *Местните названия от Ломско*. София: БАН.
- Заяков 2013:** Заяков, Н. *Местните имена в Кулско*. Велико Търново: ВУ „Св. св. Кирил и Методий“.
- Заимов 2012:** Заимов, Й. *Български водопис. Географско описание, строеж и произход на имената*. Т. 1. Велико Търново: Фабер.
- Иванов 1982:** Иванов, Й. *Местните имена между Долна Струма и Долна Места*. София: БАН, 1982.
- Иванов 1996:** Иванов, Й. *Местните имена в Гоцеделчевско (Неврокопско)*. София: Студио Стандарт.
- Михайлова 1984:** Михайлова, Д. *Местните имена в Михайловградско*. София: БАН.
- Михайлова 1986:** Михайлова, Д. *Местните имена в Берковско*. София: БАН.

- Михайлова 2008:** Михайлова, Д. *Местните имена в Ботевградско*. София: БАН.
- Николов 1997:** Николов, Б. *Топонимията на Врачанска околия*. София: Алиса.
- Попов 1959:** Попов, К. Местните имена в Белослатинско. – *ГСУФФ*, 54, 1959, № 2, с. 485–671.
- Симеонов 1966:** Симеонов, Б. Етимологичен речник на местните названия от Годечко. – *ГСУФСлФ*, 60, 1966, с. 166–248.
- Чолева-Димитрова 2009:** Чолева-Димитрова, А. *Местните имена в Радомирско*. София: ИБЕ.
- Чолева-Димитрова 2011:** Чолева-Димитрова, А. *Местните имена в Софийско*. Историко-етимологичен речник (ръкопис).

Гл. ас. д-р Мая Влахова-Ангелова
секция „Приложна ономастика“
Институт за български език
„Проф. Любомир Андрейчин“, БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17,
1113 София
mvlahova@abv.bg

Ass. Prof. Dr. Maya Vlahova-Angelova
Applied Onomastics Department
Institute for Bulgarian Language, BAS
52, Shipchenski prohod Blv., Bl. 17,
1113 Sofia, BG
mvlahova@abv.bg